

Potencijal razvoja sportsko rekreativnih sadržaja u ruralnom turizmu na području općine Dugoplje

Balić, Mia

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Agriculture / Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:204:976229>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Agriculture University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET

**POTENCIJAL RAZVOJA SPORTSKO REKREATIVNIH
SADRŽAJA U RURALNOM TURIZMU NA PODRUČJU
OPĆINE DUGOPOLJE**

DIPLOMSKI RAD

Mia Balić

Zagreb, rujan, 2022.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET**

Diplomski studij:

Ekološka poljoprivreda i agroturizam

**POTENCIJAL RAZVOJA SPORTSKO REKREATIVNIH
SADRŽAJA U RURALNOM TURIZMU NA PODRUČJU
OPĆINE DUGOPOLJE**

DIPLOMSKI RAD

Mia Balić

Mentor:
doc. dr. sc. Sanja Ćurković

Zagreb, rujan, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET

**IZJAVA STUDENTA
O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI**

Ja, Mia Balić, JMBAG 0178115057, rođena 08.01.1999. u Splitu,
izjavljujem da sam samostalno izradila diplomski rad pod naslovom:

**POTENCIJAL RAZVOJA SPORTSKO REKREATIVNIH SADRŽAJA U
RURALNOM TURIZMU NA PODRUČJU OPĆINE DUGOPOLJE**

Svojim potpisom jamčim:

- da sam jedina autorica ovog diplomskog rada;
- da su svi korišteni izvori literature, kako objavljeni tako i neobjavljeni, adekvatno citirani ili parafrazirani, te popisani u literaturi na kraju rada;
- da ovaj diplomski rad ne sadrži dijelove radova predanih na Agronomskom fakultetu ili drugim ustanovama visokog obrazovanja radi završetka sveučilišnog ili stručnog studija;
- da je elektronička verzija ovoga diplomskog rada identična tiskanoj koju je odobrio mentor;
- da sam upoznata s odredbama Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu (Čl. 19).

U Zagrebu, dana _____

Potpis studentice

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET

IZVJEŠĆE
O OCJENI I OBRANI DIPLOMSKOG RADA

Diplomski rad studentice **Mia Balić**, JMBAG 0178115057, naslova

**POTENCIJAL RAZVOJA SPORTSKO REKREATIVNIH SADRŽAJA U
RURALNOM TURIZMU NA PODRUČJU OPĆINE DUGOPOLJE**

obranjen je i ocijenjen ocjenom _____, dana _____.

Povjerenstvo:

potpisi:

1. doc. dr. sc. Sanja Ćurković	mentor
2. izv. prof. dr. sc. Lari Hadelan	član
3. izv. prof. dr. sc. Aleksandra Perčin	član

Zahvala

Zahvaljujem se mentorici doc. dr. sc. Sanji Ćurković na vodstvu, pomoći, razumijevanju i strpljenju tijekom izrade ovog rada.

Neizmjereno sam zahvalna svojoj obitelji na svojoj ljubavi, podršci i povjerenju koje su mi pružili tijekom studija.

Contents

1. Uvod	1
1.1. Cilj rada	1
1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja	2
1.3. Sadržaj i struktura rada	2
2. Pojmovno određenje ruralnog turizma	3
3. Sportsko-rekreativne aktivnosti	6
4. Opis značajki i obilježje prostora Općine Dugopolje	9
4.1. Analiza resursa Općine Dugopolje	10
4.1.2. Analiza prirodne i kulturne baštine	14
4.1.3. Smještaj, OPG-ovi, izletišta	20
5. Metodologija	22
6. Rezultati	23
6.1. Dosadašnja posjećenost	23
6.2. SWOT analiza	26
6.3. TOWS matrica	28
7. Smjernice za dopunu sadržaja i atraktivnost destinacije	31
8. Zaključak	43
9. Literatura	44

Sažetak

Diplomskog rada studentice **Mia Balić**, naslova

POTENCIJAL RAZVOJA SPORTSKO REKREATIVNIH SADRŽAJA U RURALNOM TURIZMU NA PODRUČJU OPĆINE DUGOPOLJE

Na području Općine Dugopolje i šire okolice prisutna je bogata prirodna i kulturna baština, mogućnosti razvoja cikloturizma i drugih sportsko rekreativnih sadržaja, lokalni eno-gastro specijaliteti, maslinarstvo, vinarstvo, wellness, itd. Svi navedeni čimbenici pogoduju razvoju turističke destinacije, odnosno spajanju ruralnog turizma sa sportskom rekreacijom. Primarni cilj ovog rada je utvrditi postojeću ponudu turističkih sadržaja na području Općine Dugopolje te ju komplementarno dopuniti sa sportsko rekreativnim sadržajima kako bi destinacija dobila na zanimljivosti i atraktivnosti. Istražit će se posjećenost turista u Općini Dugopolje, analizirati će se strateški dokumenti razvoja Općine i izraditi SWOT analiza. Kroz rad će biti prikazana cjelokupna ponuda destinacije, kreirat će se dnevni paketi s ponudom za turiste u koje su inkorporirani sportsko rekreativni sadržaji kako bi lokacija postala prepoznatljiva i autentična.

Ključne riječi: Dugopolje, ruralni turizam, sportska rekreacija, razvoj

Summary

Of the master's thesis- student **Mia Balić**, entitled

THE POTENTIAL FOR THE DEVELOPMENT OF SPORTS AND RECREATIONAL FACILITIES IN RURAL TOURISM IN THE DUGOPOLJE MUNICIPALITY

In the area of Dugopolje Municipality and the surrounding area, there is a rich natural and cultural heritage, opportunities for the development of cycle tourism and other sports and recreational facilities, autochthonous gastronomic and wine specialities, olive growing, viticulture, wellness, etc. All the mentioned factors favor the development of a tourist destination, that is, the combination of rural tourism with sports recreation. The primary goal of this work is to determine the existing offer of tourist facilities in the area of Dugopolje Municipality, complement it with sports and recreational facilities in order to make the destination more interesting and attractive. The visitation of tourists in Dugopolje will be investigated, the strategic documents of Municipality's development will be analyzed and a SWOT analysis will be made. Through this work, the entire offer of destination will be presented, daily packages will be created with an offer for tourists that incorporate sports and recreational facilities in order to make the location recognizable and authentic.

Keywords: Dugopolje, rural tourism, sports and recreational facilities, development

1. Uvod

Turizam ima značajnu ulogu u modifikaciji ruralnog prostora. Bogatstvo prirodne, kulturne i tradicijske baštine oživljava ruralni turizam na nekom prostoru. S druge strane, u porastu je potražnja turista za specifičnim oblicima turizma među kojima ruralni turizam zauzima visoko mjesto. Razvoj turizma u ruralnom prostoru ne bi trebao biti stihijski nego bi trebao biti strateški planiran, a njegovi negativni učinci na okoliš i socio- kulturno okruženje trebaju biti ograničeni i kontrolirani (Gavrila-Paven i sur. 2015). Ruralni turizam može biti pokretačka snaga održivog razvoja u tom prostoru ukoliko je dobro uravnotežen s aspekta ekonomske, ekološke i društvene održivosti (Bartoluci i sur. 2016). Svjetska turistička organizacija pri UN-u (UNWTO) ističe četiri ključna elementa koji obilježavaju ruralni turizam. Prije svega to su prirodni ruralni resursi, zatim, ruralni način života koji podrazumijeva stare zanate i obrte, lokalne događaje, gastronomiju, tradiciju, kulturu, glazbu tog kraja. Osim toga, važan element ruralnog turizma odnosi se na ruralne aktivnosti kao što su jahanje, lov, ribolov, pješačenje, biciklizam, vodeni sportovi te čitav niz aktivnosti koje se provode na otvorenom. Četvrti ključni element odnosi se na ruralno nasljeđe (tradicionalna arhitektura, povijest tog kraja, dvorci, utvrde, crkve, autohtona sela i slično.

Posebna snaga ruralnih središta su poljoprivredna gospodarstva na kojima se u seoskom ambijentu uzgaja i nudi prirodna, zdrava hrana koja se priprema po originalnim autohtonim recepturama. Na takav se način potiče očuvanje ruralnog načina života, tradicije i običaja ali i zdravog načina življenja.

U zadnjih dvadesetak godina povećala se društvena odgovornost i ekološka svijest koji doprinose odabiru ruralne destinacije. Potražnja za ruralnim turizmom je u porastu budući da se temelji na održivom razvoju koji podrazumijeva uravnoteženo korištenje svih resursa, ali i integralni pristup.

Današnje vrijeme obilježeno je s jedne strane izloženošću stresu, a s druge strane zbog sedentarnog načina života boravak u prirodnom okruženju postaje nužnost. Kretanje, aktivan odmor i boravak na svježem zraku ima čitav niz pozitivnih učinaka na tjelesno i mentalno zdravlje pojedinca. Iz tog razloga sve se češće traže prirodne turističke atrakcije u kojima će turisti moći zadovoljiti svoje turističke potrebe na aktivan i zdrav način. Programi sportske rekreacije u ruralnom prostoru oživljavaju stare igre i običaje, potiču na druženje, daju osjećaj smirenosti i ispunjenosti te omogućuju turistu da u potpunosti doživi ruralni prostor, odnosno, ruralnu destinaciju.

1.1. Cilj rada

Primarni cilj ovog rada je utvrditi postojeću ponudu turističkih sadržaja na području Općine Dugopolje te komplementarno dopuniti sa sportsko rekreativnim sadržajima

kako bi destinacija dobila na zanimljivosti i atraktivnosti. Sekundarni cilj je dati smjernice za daljnji razvoj sportsko rekreativnih sadržaja koje će Općinu Dugopolje učiniti atraktivnom destinacijom.

1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja

Izvori podataka u radu prikupljeni su putem primarnih i sekundarnih postupaka. Sekundarni izvori podataka u radu prikupljeni su unutar same Općine Dugopolje, putem izvještaja turističke zajednice Općine Dugopolje. Osim stručne literature i časopisa, korištene su i internetske stranice Općine Dugopolje, kao i analiza dokumentacije Općine.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Ovaj rad je sastavljen od 9 poglavlja: Uvod, Pojmovno određenje ruralnog turizma, Sportsko rekreativne aktivnosti, Opis značajki i obilježje prostora Općine Dugopolje, Metodologija, Rezultati, Zaključak i Literatura. Unutar rada je i 9 potpoglavlja: Cilj rada, Izvori podataka i metode prikupljanja, Sadržaj i struktura rada, Analiza resursa Općine Dugopolje, Analiza sportsko-rekreacijskih sadržaja, Analiza prirodne i kulturne baštine, Smještaj, OPG-ovi i izletišta, Dosadašnja posjećenost, SWOT analiza i TOWS matrica. Rad se sastoji od 32 slike i 6 tablica. Kroz ovaj diplomski rad obrađena je problematika nedovoljno razvijenog ruralnog turizma na području Općine Dugopolje te su dane smjernice za daljnji razvoj i potpuno iskorištenje potencijala same Općine, uz uključenost svih sadržaja u njezinoj neposrednoj blizini.

2. Pojmovno određenje ruralnog turizma

Ruralni turizam predstavlja oblik turizma koji se odvija u ruralnom području, a pridonosi razvoju istog tog područja. Prema Ružiću (2012.) ruralno područje, tj. ruralna sredina definira se kao područje s malom koncentracijom stanovnika, kojemu je osnovno zanimanje vezano uz poljoprivredu, a karakteriziraju ga posebni običaji i seoski identitet. Ruralni prostor čini oko 90% ukupne površine Republike Hrvatske, od čega je oko 50% površina poljoprivredno, a 30% šumsko zemljište. Otprilike 40% stanovništva Hrvatske živi na ruralnom prostoru.

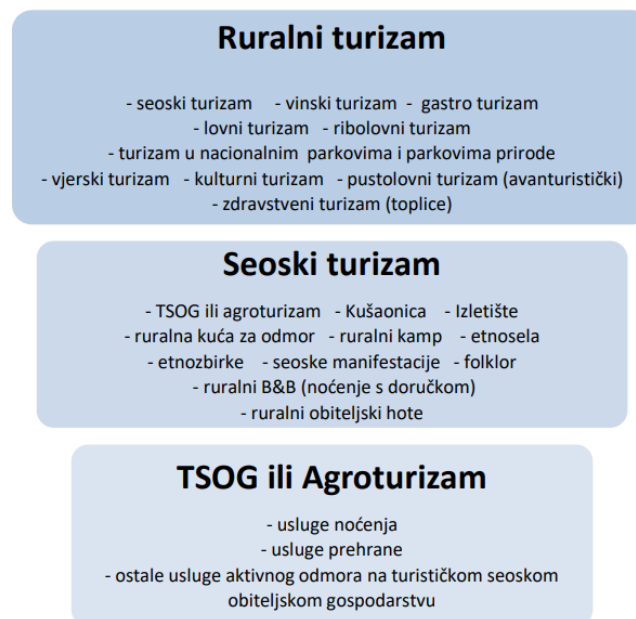
Nastanak ruralnog turizma povezuje se s otkrićem ruralnog turizma od strane kraljevskih obitelji, europske aristokracije i buržoazije koji su gradili vile i ljetnikovce u seoskim sredinama. Do značajnijeg razvoja ruralnog turizma dolazi nakon Drugog svjetskog rata, a razlog tome su povećanje slobodnog vremena i rast stopa individualne motorizacije. Organizirani razvoj ruralnog turizma na području RH počeo je 90-ih godina prošlog stoljeća, inicijativom tadašnjeg Saveza seljaka Hrvatske, Instituta za turizam, Ministarstva turizma i tvrtke Hrvatski farmer d.d., kada su postavljeni prvi temelji koji definiraju bavljenje ruralnim turizmom u Hrvatskoj. Vlada 1995. donosi Nacionalni program pod nazivom 'Razvoj malog i srednjeg poduzetništva u turizmu, s naglaskom na održivi razvoj turizma u ruralnom prostoru', u trajanju od 4 godine. Početkom 2004. godine Vlada RH, kroz ministarstva poljoprivrede i turizma, nastavlja s pružanjem intenzivnije podrške razvoju ruralnog turizma.

Ovisno o specifičnim karakteristikama ruralne arhitekture i običaja pojedinih predjela, Hrvatska je podijeljena na više ruralnih cjelina, a to su:

1. Hrvatsko zagorje, Prigorje, Podravina i Međimurje
2. Posavina, Pokuplje, Moslavina
1. Slavonija, Baranja, Srijem
2. Gorski kotar i Žumberak
3. Lika i Kordun
4. Istra i hrvatsko primorje
5. Dalmacija

Iako je ruralni turizam relativno nova turistička aktivnost, interes za istim je u stalnom porastu. Osnovni cilj ovog oblika turizma je povratak čovjeka tradicijskim vrijednostima te prirodnom okruženju. Demonja (2012.) naglašava kako ruralni turizam nije nastao iz potrebe da se povećaju turistički kapaciteti nego iz potrebe za oživljavanjem i davanjem dodatne vrijednosti naslijeđenoj baštini i autentičnom promoviranju tradicijskih znanja i vještina kroz organizaciju atraktivne i originalne turističke ponude. Pojmovi ruralni i seoski turizam, jednako kao i agroturizam, često se poistovjećuju, no na Slici 5. vidljiv je prikaz svih navedenih oblika te sve što pojedini oblik obuhvaća. Bez obzira na definicije seoski turizam, agroturizam i ruralni turizam specifičniji su i originalniji od ostalih vidova turizma (Ružić, 2012.). To je tako

prvenstveno zbog interakcije domaćin-gost i što se gosta ne tretira isključivo kao statistički podatak nego kao prijatelja te su sve postojeće usluge personalizirane.

Slika 1. Ruralni turizam, seoski turizam i agroturizam

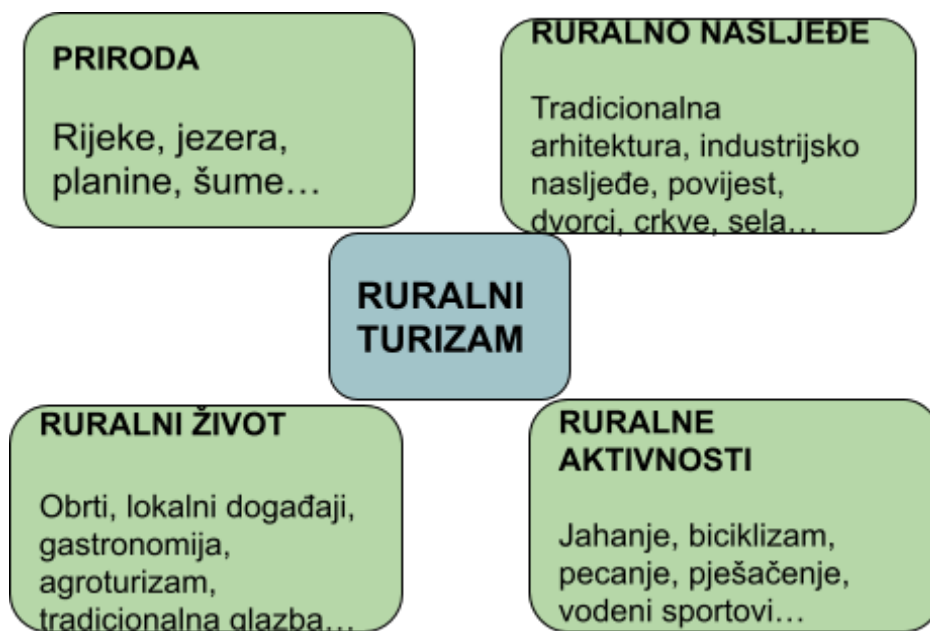
Izvor: https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/Prirucnik_Seoski_turizam.pdf

Pretpostavke koje utječu na razvoj ruralnog turizma su mnogostruke, no Ružić (2012) ih svrstava u osnovnih 5:

- 1. Atraktivnost lokacije-** čist zrak, čista voda, povoljna klima, očuvano prirodno i kulturno nasljeđe, sloboda kretanja u prirodi, vode i planine, rijeke i jezera, manifestacije, dvorci, crkve, muzeji, ribolov, penjanje, vožnja biciklom, upoznavanje sa starim obrtima, blizina trgovine i liječnika, opskrba vodom, strujom i telefonom.
- 2. Uređenost seljačkog turističkog gospodarstva i objekta za ostale oblike ruralnog turizma-** adekvatan prilaz, osiguran parking, prostor i sadržaj za djecu, mjesto za sjedenje na otvorenom, mjesto za roštilj, livade za odmaranje, održavanje reda i osvjtljenje.
- 3. Atraktivnost ponude seljačkog i ostalih oblika ruralnog turizma-** usluge noćenja, prehrane i pića, kupnja poljoprivrednih proizvoda, mogućnost sudjelovanja u poljoprivrednim poslovima (npr. berba maslina i grožđa), domaći specijaliteti, seoski ugođaj, prisutnost domaćih životinja te upoznavanje djece s istima.

- 4. Zakonska osnova poslovanja seljačkog i ostalih oblika ruralnog turizma-** Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti (NN 48/95.), Zakon o turističkoj djelatnosti (NN 8/96.), Pravilnik o obliku, sadržaju i načinu vođenja knjige gostiju i popisa gostiju (NN 14/96.), Pravilnik o postupku prijave i objave turista i načinu vođenja popisa turista (NN 45/94.), Pravilnik o razvrstavanju, minimalnim uvjetima i kategorizaciji ugostiteljskih objekata (NN 57/95.) i Pravilnik o pružanju ugostiteljskih usluga u seljačkom domaćinstvu.
- 5. Ostale pretpostavke razvoja ruralnog turizma-** raspolaganje zemljištem, organizacijske, edukacijske, financijske, porezne, promidžbene, infrastrukturne i dr. pretpostavke.

Prema Svjetskoj turističkoj organizaciji, ruralni turizam se temelji na prirodnim resursima, ruralnom nasljeđu, ruralnom načinu života i ruralnim aktivnostima, odnosno aktivnostima u ruralnom prostoru:

Slika 2. Koncept ruralnog turizma

Izvor: <https://repositorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A1779/datastream/PDF/view>

Poimanje ruralnog turizma razlikuje se u europskim zemljama, primjerice u Sloveniji se veže većinom uz obiteljska domaćinstva, dok se u Mađarskoj veže uz usluge i aktivnosti koje se nude u ruralnom ambijentu. U konačnici, u svim zemljama su zajednički ključni elementi: odsutnost buke, mirna sredina, očuvani okoliš, neposredna komunikacija sa domaćinima, domaća hrana i upoznavanje sa seljačkim poslovima (Ružić, 2012.).

3. Sportsko-rekreativne aktivnosti

Rekreacija dolazi od lat. riječi *recreo, recreare* (re- ponovno, creare- stvoriti). To je područje kineziologije koje pridonosi razvoju i očuvanju psihičkog i fizičkog zdravlja, održavanju vitalnosti, kvalitete života, odmora i razonodi (Caput, 2021).

Prema Andrijašević (2010.), sportska rekreacija je dio širokog područja rekreacije, pri čemu se tjelesnim aktiviranjem zadovoljavaju opće ljudske potrebe. Za razliku od sportskih aktivnosti, glavni cilj rekreacije je poboljšanje zdravlja. Sportska rekreacija podrazumijeva prilagodbu različitih sportova, igara i aktivnosti. Drugim riječima, to je organizirana sportska odnosno tjelesna aktivnost koja zadovoljava potrebu za tjelesnom aktivnošću, a sam sport je sredstvo kojim se zadovoljavaju brojni ciljevi (Andrijašević, 2010.). Odabir aktivnosti, jednako kao i vrijeme i način provođenja sportske rekreacije su brojni te ovise o željama i potrebama svakog pojedinca. Razlozi za bavljenjem sportskom rekreacijom su mnogostruki, no različita istraživanja dovode do zaključka da su suvremeni tj. sjedilački način života, kao i pandemija Covid-19, uvelike utjecali na sve veći interes ljudi za kretanjem i boravkom u prirodi. Razlikuju se sportska rekreacija na otvorenom (igrališta, polja, livade, planinarske staze, parkovi, obilježene staze, itd.) i u zatvorenom (stan/kuća, sportski klubovi, škole, turistički centri, itd.).

Škorić i Bartoluci (2010.) navode kako su turizam, sport i sportska rekreacija povezani kroz specifični oblik turizma koji se naziva sportski turizam. Sportski turizam ovisi o navici, interesu te samom motivu dolaska pojedinog turista. Također, varira od područja do područja, u ovisnosti od toga kakav se sportsko-rekreacijski sadržaj nudi. Oblici sportskog turizma su različiti: natjecateljski sportski turizam, zimsko sportsko-rekreacijski turizam i ljetni sportsko-rekreacijski turizam. Osim toga, ovaj oblik turizma se može podijeliti na aktivni sportski turizam u kojem turist aktivno sudjeluje u sportskim aktivnostima i pasivni, manifestacijski sportski turizam koji obuhvaća putovanja radi prisustvovanja nekom sportskom događaju. Nostalgični, povijesni sportski turizam čine putovanje radi posjeta sportskim atrakcijama poput stadiona, sportskih muzeja i sl. (Bartoluci, 2013).

Šiber (2018.) smatra kako su turizam i sport povezani još od doba stare Grčke te osnutka Olimpijskih igara. Prve Olimpijske igre održane su 776. godine prije Krista, a jedna od legendi govori da je same igre osnovao Zeus kao čin proslave nad svojom pobjedom, u bitci za državnim vrhom nad ocem Kronom. Druga legenda govori kako je Heraklo, nakon jedne od pobjeda u utrci u Olimpiji, odlučio da se na spomen toga svake 4 godine održavaju takve utrke. Razdoblje između dviju Olimpijskih igara dobilo je naziv olimpijada te je služilo kao sustav računanja vremena. To vrijeme obilježavao je mir između zaraćenih naroda i pojedinih dijelova Grčke. Olimpijske igre su posjećivali razni znanstvenici, umjetnici, vojskovođe i političari (Caput, 2021).

Slika 3. Olimp- mjesto održavanja Olimpijskih igara

Izvor: <https://skolski.ba/gdje-su-odrzane-prve-olimpijske-igre/5>

Olimpijske igre ostavile su značajan trag na ekonomski, društveni, kulturni i politički aspekt života. Uvelike su utjecale na razvoj ondašnje civilizacije. 23. lipnja 1984. godine osnovan je Međunarodni olimpijski odbor, te se iz tog razloga taj datum obilježava kao Olimpijski dan. Prve moderne olimpijske igre održane su 6. travnja 1896. godine u Ateni. Događaju je svjedočilo 80 tisuća gledatelja, a upravo on i je razlog početka razvoja sportskog turizma. Uz sveprisutne Olimpijske igre, danas su primjerice Svjetsko prvenstvo u nogometu i Wimbledon događaji koji pridonose razvoju sportskog turizma. Ogromne mase ljudi odlučuju se na putovanje upravo u tom periodu spajajući aktivni turizam sa odmorom, posjetom znamenitostima, upoznavanjem kulture, itd.

Slika 4. Finale Svjetskog prvenstva u nogometu 2018.g.

Izvor: <https://world-cup-final-2018>

Turisti u sportskom turizmu mogu biti aktivni ili pasivni. Aktivni su oni koji sudjeluju u aktivnostima kojima se inače bave ili ih tek upoznaju, dok su pasivni turisti oni koji sudjeluju kao promatrači, tj. navijači ili gledatelji.

Ovisno o godišnjem dobu, sportski turizam se može podijeliti na ljetni i zimski. Ljetni turizam obuhvaća aktivnosti na vodi čijem potencijalu uvelike pogoduje toplo vrijeme i sredozemna klima. Tu spadaju prvenstveno plivanje, ronjenje na dah i s bocom, surfanje, jedrenje, rafting, kayaking i stand-up paddling. Zimski turizam još uvijek predstavlja jedan od najaktivnije provedenih oblika odmora. Sportsku ponudu na zimovanjima čine skijanje, sanjkanje, skijaško trčanje te snowboarding. Prema Caput (2021.), prisutan je i poseban oblik sportsko rekreacijskog turizma, tzv. „hard“ avanturistički turizam koji obuhvaća bungee- jumping, rafting na riječnim brzacima, skakanje s litice i slobodan pad u kombinaciji s padobranstvom. Pri provedbi ovog oblika turizma, prvenstveno je potrebno osigurati specifičnu opremu i stručni kadar, a također jedan od preduvjeta predstavlja zdravstveno i kondicijsko stanje turista (Šiber, 2018.). U konačnici, Vijeće Europe je sačinilo popis aktivnosti u ruralnom području te ih podijelilo na 7 skupina: ture, aktivnosti na vodi (rijekama i jezerima), aktivnosti u zraku, sportske aktivnosti, aktivnosti otkrivanja zanimljivosti, aktivnosti radnih procesa, kulturne aktivnosti i aktivnosti zdravstvenog karaktera (Caput, 2021). Brojni su dokazi koji potvrđuju pozitivan utjecaj sportske rekreacije na ljudsko zdravlje. Kretanje, aktivnost i tjelovježba preveniraju pojavu kardiovaskularnih i respiratornih bolesti, osteoporoze, dijabetesa, artritisa, itd. Dobrobiti kretanja i vježbanja vidljivi su kako na tjelesnom tako i mentalnom zdravlju. Istraživanja pokazuju brojne pozitivne strane tjelovježbe, kretanja, sportske rekreacije u svim njenim aspektima. Rekreativnim aktivnostima smanjuje se razinu stresa, podiže raspoloženje, ublažava tjeskobu te poboljšava koncentraciju.

Današnje poimanje turizma podrazumijeva organizaciju različitih sportsko rekreativnih sadržaja u ponudi svake turističke destinacije. Sportsko rekreativni sadržaji predstavljaju doživljaj određene destinacije na aktivan način. Današnji turisti nisu pasivni nego traže prirodne atraktivnosti koje mogu iskusiti na aktivan način. Cijela Hrvatska, kao i svaki njen dio pa tako i Dalmacija ima svoje posebnosti i svoje atraktivnosti. Općina Dugopolje također ima svoje posebnosti i atraktivnosti koje su zanimljive turistima. U nastavku rada biti će prikazane neki od sportsko rekreacijskih sadržaja, prirodne i kulturne baštine Općine Dugopolje koja predstavlja atrakcijsku osnovu za razvoj turizma u ruralnom prostoru.

4. Opis značajki i obilježje prostora Općine Dugopolje

Dugopolje, današnje naselje i Općina, udaljeno je 15 km od Splita, a smjestilo se u tipičnom krajobrazu Dalmatinske zagore. Općina je osnovana 1997. godine, kao jedinica lokalne samouprave u okviru administrativnih granica Splitsko-dalmatinske županije. Nalazi se na rubu prostranog krškog polja okruženog brdima, odijeljenog od mora strmim obroncima planine Mosor. Današnji izgled Dugopolja rezultat je djelovanja slijeda različitih geoloških zbivanja od krede do danas, te je kao takav dio masivnog kredno tercijarnog bazena Vanjskih Dinarida. Glavno obilježje, po kojem je samo mjesto i dobilo ime je dugo polje koje ima smjer pružanja sjeverozapad-jugoistok s padom prema jugoistoku. Razlikuju se 2 dijela ovog područja: sjeverni, viši dio, koji se nalazi na nadmorskoj visini od 309-322 m, te južni, niži dio, s visinom od 268 m. Istaknuti morfološki element čitavog područja je planina Mosor. Izgrađena je najvećim dijelom od gornjokrednih vapnenaca, a samo ponegdje uočavaju se i dolomitne zone.

Državna cesta D1 spaja općinu sa Solinom, Splitom i Trogirom prema jugu, te Dicmom, Sinjem i Kninom prema sjeveru. Klima ovog područja je umjereno topla vlažna, te je kao takva idealna za razvoj ruralnog turizma. Sama općina je poznata kao jedna od najvećih poslovnih zona u Hrvatskoj te broji otprilike 4000 stanovnika. Poljoprivreda je zastupljena, no još uvijek se njome bavi pretežno starije stanovništvo. Uzgaja se velik broj povrtnih (krumpir, kupus, rajčica, krastavac, itd.) i voćnih (vinova loza, maslina, višnja, trešnja, šljiva, itd.) vrsta.

Slika 5. Prikaz Dugopolja na karti

Izvor: <https://orthopediewestbrabant.nl/karta-dugopolja/>

4.1. Analiza resursa Općine Dugopolje

Ružić (2009) definira ruralni turizam kao niz aktivnosti i oblika turizma koji se razvijaju u ruralnom prostoru. Određen je prirodnim i kulturnim resursima koji se nalaze na ruralnom području, a oni su dobar temelj za ruralni razvoj. Najznačajnije karakteristike ruralnog turizma su mirna sredina, očuvani okoliš, izravni kontakt s domaćinima, domaća hrana, odsutnost buke te upoznavanje sa seoskim poslovima. Ruralni turizam, ovisno o kraju u kojem se nalazi, može se bitno razlikovati. Prvenstveno je uvjetovan prirodnim resursima, kulturnom i prirodnom baštinom, tradiciji i običajima te ruralnom životu lokalnog stanovništva. Oblici ruralnog turizma su brojni. Ruralni turizam na području Dugopolja, ali i općenito na području cijele Splitsko-dalmatinske županije, nažalost još uvijek nije u dovoljnoj mjeri zastupljen niti razvijen. U prilog razvoju idu povoljna klima i geografski položaj, blizina turističkih središta (Split, Omiš, Trogir, Makarska), bogata kulturna i povijesna baština, netaknuta priroda, razvijene prometnice, itd. Dugopolje nudi pregršt različitih mogućnosti i ima jako velik potencijal, obzirom da nije riječ o tipičnom i razvikanom odredištu.

4.1.1. Analiza sportsko-rekreacijskih sadržaja

Čelan (2001) navodi da se u Dugopolju u prošlom stoljeću živjelo teško, ali mještani su i tada nastojali naći vremena za različite sportske igre i zabavu. Žene su najčešće igrale *piljaka* i *kaskale*, a muškarci *na ploče*, *kinde kapa* ili *krpaša*. Igra *piljaka* sastojala se od pet zaobljenih (idealno okruglih) kamenčića, promjera oko 5 centimetara, koji bi se bacali u zrak tridesetak centimetara, a onda u zraku hvatali na različite načine. Piljak pri tome nije smio pasti na zemlju, no u slučaju da padne, igru bi nastavio drugi igrač. Moguća je bila samostalna igra, u paru ili u troje, a rijetko je zajedno igralo više igrača. Uspješne igre su se zbrajale, a igrači koji bi prvi skupili određeni broj igara (punata), odnosili bi pobjedu.

Kaskala je igra koju su često igrale djevojke sve do pedesetih godina 20. stoljeća. Štoviše, igrali su je i momci, čak češće nego li prethodno spomenutu igru *piljaka*.

Kaskala se sastojala od 4 ili više polja širine oko 2 metra i dužine 60-ak centimetara, završavajući s "glavom" koja je mogla biti duža i zaobljena. Svaki igrač imao je svoju pločicu koja izgledom podsjeća na hokejašku. Igralo se samostalno, s 2 igrača (protivnika) ili po dvoje/ troje, a rjeđe i po više igrača. Igrači bi bacali lopticu do krajnje crte, odnosno glave *kaskale*. Igra se sastojala u tome da se pločica baci u prvo polje, potom se nogom udara, kaskajući iz polja u polje do glave i natrag, s tim da je jedna noga morala stajati u zraku dok se drugom udaralo pločicom. Nije se smjelo zaustavljati niti doticati ispisanih crta. Kod svake dobivene igre pločica se bacala u iduće polje; tko je imao više osvojenih polja, bio je bliže pobjedi, a po osvajanju svih polja dobivao je partiju.

Bilo je i drugih igara koje su se nekoć igrale na ovom području, kao što su npr. *igra slipice, bacanje kamena s ramena, priskake, trlje, vatale, skrivača*, itd. Potezanje konopa je bila posebno zabavna atrakcija, koja je i danas česta na seoskim olimpijadama.

Danas se više ne igraju kaskala, krpaši, trlje i ostale sportske aktivnosti iz prošlog stoljeća, ali kroz ovo poglavlje biti će detaljnije opisani današnji sportsko- rekreacijski sadržaji na području općine.

Na području Dugopolja, u svrhu razvijanja cikloturizma, 2014. godine po prvi put se održala “Velika nagrada Dugopolja”. To je međunarodna cestovna biciklistička tura (Slika 6.), održana u lipnju, u kojoj je sudjelovalo više od 100 natjecatelja iz Hrvatske, Slovenije te Bosne i Hercegovine. Za daljnji razvoj cikloturizma na području općine ključan faktor je EuroVelo 8 ruta koja prolazi kroz Dugopolje (Slika 7.)

Slika 6. “Velika nagrada Dugopolja”

Izvor: <https://visitdugopolje.com/dogadanja/velika-nagrada-dugopolja>

Slika 7. EuroVelo 8 ruta

Izvor: <https://eurovelo-8-bicycle-route>

Također, općina se uključila i u projekt "Biraj biciklu". To je projekt razvoja sustava javnih bicikala na području Urbane aglomeracije Split (UAS), plan je dodatno populariziranje korištenja bicikala kao alternativnog oblika javnog prijevoza na području UAS. Projekt je odobren i sufinanciran od strane Europske unije.

Na području općine prisutno je 6 terminala s običnim i električnim biciklima, a lokacije terminala su Dračanica, Pelenjak, stadion "Hrvatski vitezovi", zgrada Općine (pokraj spomenute Narodne knjižnice), Koprivno i Kotlenice. Bicikli su prostorno raspoređeni tako da se njima može doći do gotovo svakog dijela općine.

NK Dugopolje je nogometni klub iz Dugopolja koji se trenutno natječe u 2. HNL. Klub je osnovan 1952. godine pod imenom NK Proleter, a potkraj 1990. godine preimenovan je u sadašnje ime. Svoje domaće utakmice klub igra na stadionu Hrvatski vitezovi (Slika 8.), koji ima kapacitet za 5200 gledatelja. Stadion je smješten u gospodarskoj zoni Podi te je mjesto održavanja brojnih priprema, turnira, akademija i nogometnih škola domaćih i inozemnih klubova. Službeno je otvoren 22. srpnja 2009. godine prijateljskom utakmicom između NK Dugopolje i HNK Hajduk Split. Za izgradnju i uređenje samog stadiona uloženo je oko 70 milijuna kuna, a uz bazene i teniske terene čini dio Sportskog centra Hrvatski vitezovi. Stadion je u lipnju 2009. posjećen od strane UEFA-ina komisije koja je isti ocijenila kao odličan te odobrila igranje europskih utakmica u Dugopolju.

Slika 8. Stadion "Hrvatski vitezovi"

Izvor: http://stadiumdb.com/stadiums/cro/stadion_hrvatski_vitezovi

Budući da značajan dio turista na ovom području dolazi upravo s djecom, svakako je prilikom odabira ove destinacije važan čimbenik i sadržaj za djecu. Osim spomenutog nogometnog, na području općine djeluje i nekoliko dječjih sportskih klubova (rukometni, košarkaški). Utakmice i treninge istih mogu pratiti svi zainteresirani. Također, postoji veliko školsko igralište, pomoćno

igralište NK Dugopolje (tzv. Sirčina), kao i novoizgrađeno igralište na Pelenjaku. Sva spomenuta igrališta namijenjena su za igru, upoznavanje i druženje djece s područja Općine i(li) posjetitelja. Prisutna je i nekolicina parkova sa sadržajem za djecu: ljuljačke, tobogani, klackalice, kao i izletišta Dračanica na kojem se održavaju druženja i natjecanja za djecu. Od ostalih sportsko rekreacijskih sadržaja, prisutan je i wellness. Wellness podrazumijeva boravak u prirodi i sve blagodati istog; osluškivanje ptica, svježi zrak, osjećaj slobode i mira, prisutnost različitog (ljekovitog) bilja i sl. Razvoju wellness sadržaja doprinosi očuvana priroda, čist zrak, udaljenost od grada, nezagađen okoliš i relativno mali broj stanovnika. Planine, šume i rijeke smještene na ovom području pružaju različite mogućnosti razvoja istog.

Balote, odnosno boćanje, tradicionalni je sport koji je u Dalmatinskoj zagori zastupljen dugi niz godina. Moguća je igra jedan protiv drugog, dvoje protiv dvoje ili sa troje protiv troje igrača. Cilj je baciti balotu tako da se ona što bliže dokotrlja do bulina. Za svaku balotu koja je najbliže bulinu, dobiva se bod (*punat*). Boduju se samo balote koje su bliže bulinu od protivničkih. Igra se dok jedna od ekipa ne postigne 13 punat. Balote se još uvijek igraju na području općine, najčešće nedjeljom, a postoji i ljetni turnir u kojem snage odmjeravaju timovi od 2 igrača. Mogućnost razvoja sportsko rekreacijskih aktivnosti i wellness ponude je velika.

Planinarenje se može dodatno razvijati budući da je odabrana destinacija smještena na padinama Mosora. Uz Mosor, tu su i Biokovo, Kozjak i Svilaja koje su smještene unutar 30 km od destinacije. Paintball je na ovom području dosta zastupljen i već sada privlači velik broj domaćih turista. Na kanjonu rijeke Cetine, koja je udaljena 40-ak kilometara od Dugopolja, odvija se rafting (Slika 9.), a na istom je području dostupan i zipline.

Slika 9. Rafting na Cetini

Izvor: <https://raftrek.com/tour/cetina-river-rafting/>

Na području općine, u svrhu aktivnog odmora, odnedavno je uvedeno i jahanje konja te vožnja kočijom. U ponudi su ture i obilasci dugopoljskih vinograda i voćnjaka za iskusne jahače i početnike. Jednako tako, svi oni koji ne žele jahati, ali žele doživjeti vožnju "viktorijanskom" kočijom imaju priliku za stjecanjem vrijednog iskustva uz zanimljive priče iz prošlosti Dugopolja i upoznavanje s tradicijom ovog kraja. Obilazak kočijom provodi se uz licenciranog turističkog vodiča koji se služi engleskim, njemačkim, ruskim i talijanskim jezikom.

Slika 10. Turisti u vožnji kočijom kroz Dugopolje

Izvor: <https://visitdugopolje.com/aktivni-odmor/jahanje-konja>

4.1.2. Analiza prirodne i kulturne baštine

Jedna od najposjećenijih atrakcija u općini je špilja Vranjača (Slika 11.). Špilja, specifična po tome što je njezina unutarnja temperatura konstantna tijekom cijele godine (15°C), nalazi se na 10 minuta vožnje od samog Dugopolja. 1929. godine prvi put je otvorena za turiste, dok je 1963. godine proglašena zaštićenim geomorfološkim spomenikom prirode. Krase ju brojni stalagmiti i stalaktiti, špiljski stupovi i arkade, te kao takva važi za jedan od najljepših bisera krškog kraja.

Slika 11. Unutrašnjost špilje Vranjače

Izvor: <https://speleology/vranjaca-cave>

Prema Gabriću (2001.), godine 1900. špilju su istražili članovi Speleološkog odsjeka PTD-a Liburnija iz Zadra, a 1903. rudar Luigi Miotto iz Splita obavlja premjer špilje i o "otkriću" javlja geologu dr. Fritz Kerneru u Beč. Izrađujući geološki zemljovid srednje Dalmacije, Kerner posjećuje špilju i 1904. godine objavljuje članak "Die Grotte von Kotlenice am Nordfusse der Mosor-planina". Nadalje, Gabrić (2001.) navodi kako je prof. Umberto Girometta posebno zaslužan za propagiranje prirodnih ljepota špilje, o kojoj piše u dnevnom tisku, časopisima i znanstvenim publikacijama, što je imalo za posljedicu pojačan posjet špilji. Girometta je također svojim pokusima utvrdio kako je špilja nekoć bila naseljena te da prvi kulturni slojevi datiraju iz ranoga neolitičkoga doba. Tom prilikom unutar špilje je pronađeno različito zemljano posuđe i koštani fragmenti, a u najdubljim slojevima i rogovlje *Cervus dama*, te čeljust *Ursus spelaeus*. Nakon Drugog svjetskog rata, sve do 1970. godine, Vranjaču su većinom posjećivali planinari i manje skupine izletnika. Uređeni okoliš, kamene i drvene klupe te stolovi, jednako kao i borova šuma i čista priroda razlog su za posjet različitim izletnika i ljubitelja prirode ovom živopisnom kraju.

Slika 12. Špilja Vranjača izvana

Izvor: <https://spilja-vranjaca>

Manje poznata turistima, ali jednako tako vrijedna je i Kraljeva peć (Slika 13.). Špilja je na nekim planinarskim kartama ucrtana kao 'Balića peć'. Kao i Vranjača, peć je smještena na sjevernom dijelu Mosora. Specifična je po ulazu širokom oko 40 metara i visokom 20-30 metara te dubini od 110 metara. Ne obiluje špiljskim ukrasima, ali je dio iste prekriven grmljem i vegetacijom. Faunu Kraljeve peći tvori nekoliko zanimljivih zajednica. Ona je dom kultiviranim pčelama koje su svoje stanište sagradile visoko i u hladu kamena peći. Također, stanište je i dviju vrsta endemskih puževa. *Massarilatzeria dugopoljica* je novootkrivena vrsta stonoge koja je pronađena upravo ovdje te je pobliže opisana i objavljena u jednom znanstvenom časopisu. Uz navedene vrste, Kraljeva peć je stanište i za sove i 8 različitih vrsta šišmiša. Staze unutar špilje još uvijek nisu uređene, no većinski dio špilje dostupan je planinarima- amaterima.

Slika 13. Kraljeva peć

Izvor: <https://visitdugopolje.com/en/kraljeva-pec-cave>

Rimska cesta, naročito zanimljiva arheolozima, uz Vranjaču slovi za jednu od poznatijih atrakcija na području općine. Tematska pješačka staza, duljine oko 2 km, nalazi se na nekadašnjim antičkim cestovnim komunikacijama. Ostaci odgovaraju osnovnom pravcu rimskih cesta, a njihovo pružanje obuhvaća rubna područja općina Dugopolje i Klis. Trasa je kretala od Salone, preko prijevoja Klis duž dugopoljske visoravni te se račvala kod zaseoka Kapele. Bila su moguća 2 skretanja; jedno je vodilo ka *Aequumu* (današnji Čitluk, kod Sinja), a drugo ka vojnom logoru *Pons Tiluri* (današnji Gardun, kod Trilja) Pretpostavlja se da je ova dionica bila u službi kolne ceste do 7. stoljeća i velike seobe naroda koja je zahvatila tadašnji prostor Rimske Dalmacije. Svečano otvorenje Rimske ceste bilo je 2014. godine, i usprkos tome što ovo područje nije do kraja arheološki istraženo, na predjelu Podi- zapad je zaštićeno kao kulturno dobro.

Slika 14. Rimska cesta

Izvor: <http://top-outlet.hr/turizam/>

Mosor je planina smještena u Splitsko-dalmatinskoj županiji, koja se proteže od zaobalja Splita (Kliška vrata) na sjeverozapadu do doline Cetine u zaobalju Omiša na jugoistoku, te između Kaštelansko-makarske flišne zone u priobalju i pobrđa Zagore u zaobalju. Dugopolje se smjestilo u podnožju Mosora. Prema nekim izvorima, Mosor je dobio ime po latinskom izrazu *Mons Aureus* što u prijevodu znači zlatna planina, dok neki drugi izvori navode kako je ime Mosor nastalo od dviju ilirskih riječi *mol* (brdo) i *sor* (izvor). Uistinu, Mosor je planina s mnogo malih izvora pitke vode. Planinarske staze od lokaliteta Plitača u Dugopoljskom polju vode prema vrhu Ljubljan (1262 m) dok prema vrhu Vickov stup (1325 m) vode planinarske staze iz zaseoka Punde u naselju Kotlenice, nedaleko špilje Vranjače. Još jedna manje zahtjevna i kraća staza vodi iz zaseoka Balići-Džakići u Dugopolju preko Kraljeve peći do ostataka ilirske utvrde Gradina (480 m). Sjeverne padine Mosora bogate su škrapama, ponikvama i kraškim jamama, a planina obiluje i biljnim i životinjskim

endemičnim vrstama. Upravljanjem, čišćenjem i održavanjem staza bavi se Hrvatsko planinarsko društvo "Ljubljani" iz Dugopolja.

Slika 15. Mosor i dugopoljsko polje

Izvor: <https://visitdugopolje.com/mosor>

Budući da je ipak riječ o ruralnom turizmu, tradicija i običaji nose veliku ulogu pri oblikovanju istog. Dugopoljska povijest i običaji predaka važno je obilježje ovog kraja te predstavlja turističku atrakciju. Općina je već počela s održavanjem raznih radionica i edukacija za sve zainteresirane, kako za domaće stanovnike, tako i za turiste.

Projekt je sufinanciran: Europska unija iz Europskog socijalnog fonda
Projekt sufinancira Ured za Udruge Vlade Republike Hrvatske

Slika 16. Radionica o narodnoj nošnji

Izvor: <https://express-progress-radionica>

Narodna knjižnica u Dugopolju otvorila je svoja vrata 2007. godine s vizijom da bude kulturno središte mjesta. Smještena je u samom centru te je idealan odabir za turiste koje zanima tradicija i običaji ovog kraja. Unutar iste, osim mnogobrojnih knjiga, izložene su narodne nošnje, tradicionalni nakit i glazbala. Također, prisutne su brojne slike članova KUD-a Pleter kroz povijest. Kulturno- umjetničko društvo Pleter je udruga osnovana 1999. godine; osnovna ideja KUD-a je obnova i očuvanje folklornog izričaja dugopoljskog kraja. KUD trenutno broji 100-tinjak aktivnih članova raspoređenih u nekoliko sekcija (Folklorni ansambl i pučki pjevači, Dječji folklorni ansambl, Ženska vokalna skupina «Kraljica Jelena», Ženska klapa «Murtela», Mandolinsko-tamburaški sastav i svirači tradicijskih glazbala). Osim što okuplja lokalne amatere željne bavljenja glazbeno- scenskim stvaralaštvom, Pleter se može pohvaliti i time što je organizator više-manje svih kulturnih događanja na području Općine Dugopolje. Primjeri nekih od tih događanja su koncerti, folklorne svečanosti, izložbe, promocije knjiga i sl. Svakako se kao najpoznatija manifestacija Pletera istakao međunarodni folklorni susret pod nazivom "Ljepota u kamenu kamenitom". Događaj se odvija svake godine u mjesecu srpnju, u Dugopolju, već sedamnaest godina zaredom je prisutan te slovi za jedinstveni folklorni festival na ovom području u kojem sudjeluju folklorne skupine iz cijelog svijeta. Kako bi se turistima поблиže dočarala prošlost stanovnika s područja Općine, ali i važnost Pletera za očuvanje običaja, jedinstvenih pjesama i plesa, isti će imati mogućnost pohađanja radionica, plesa s iskusnim Pleterovim članovima, sviranja gusli i ostalih tradicijskih glazbala. Ova tema će biti detaljnije obrađena u Poglavlju 7.

Slika 17. Članovi KUD-a Pleter u narodnoj nošnji

Izvor: <https://kud-pleter-dugopolje.hr/odrasli/>

Centar za posjetitelje “Skrivena Dalmacija” nova je turistička atrakcija, smještena u Gospodarskoj zoni Podi, čiji je fokus usmjeren na kreiranje ponude za cjelogodišnji turizam. Osim tog primarnog cilja, centar će služiti kao polazna točka outdoor turističke ponude zaleđa Splitsko- dalmatinske županije. Outdoor turistička ponuda, jednako kao i niz ostalih atrakcija, u obuhvatu prostora od Vrlike do Vrgorca, posjetiteljima će biti predstavljeni kroz brend “Skrivena Dalmacija”. Cilj novonastalog brenda je valorizacija i veća vidljivost turističke ponude područja Dalmatinske zagore stranom i domaćem tržištu. Centar će nastojati na edukativan i inovativan način prikazati sve blagodati i raznolikost područja kojeg sami projekt obuhvaća. Zahvaljujući Centru, općina Dugopolje i ostatak Splitsko- dalmatinske županije, imati će priliku za dugoočekivani i zasluženi razvoj cjelogodišnjeg turizma.

Slika 18. Centar za posjetitelje “Skrivena Dalmacija”

Izvor: <https://centar-za-posjetitelje-skrivena-dalmacija>

4.1.3. Smještaj, OPG-ovi, izletišta

Smještaj na području općine moguć je u brojnim sobama, apartmanima te kućama za odmor. Osim Dugopolja, neke od kuća za odmor smještene su i u Kotlenicama i Koprivnom, ruralnim područjima koja pripadaju samoj općini Dugopolje. Gotovo sve kuće za odmor su smještene na osamljenim dijelovima, s privatnim bazenima i ostalim pratećim sadržajima. Čist zrak, biciklističke staze, šume i polja nalaze se u blizini svake od navedenih te pružaju sve potrebno za idiličan odmor.

Do 2020., odnosno dolaska COVID-19, za turiste je bio otvoren i Hotel Katarina.

Kao i većina dijelova Dalmatinske zagore, Dugopolje je poznato po kvalitetnoj domaćoj hrani. Gosti ovdje imaju priliku uživati u tradicijskoj hrani koja je podigla brojne pretke, kao što su pršut i ostali domaći suhomesnati proizvodi, domaći kozji i kravljji sir, teletina ispod peke, janjetina s ražnja, odojak s ražnja uz nezaobilazno domaće vino i rakiju. U Gospodarskoj zoni Podi, neposredno prije ulaza na autocestu A1, smještena su 3 restorana s bogatom gastro ponudom: Feniks, Lesnina i Dolis.

Među mnoštvom manjih OPG-ova, 2 su se posebno istaknula. Riječ je o OPG Dodoja i OPG Plazibat. OPG Dodoja, odnosno seosko domaćinstvo "Zmajevi" radi dugi niz godina, a bavi se prvenstveno proizvodnjom suhomesnatih proizvoda. Navedeni OPG-ovi nude mogućnost organizacije svih vrsta proslava za manje i veće grupe, uz sve prateće usluge. Također, moguća je degustacija hrane i pića, jednako kao i priprema jela po narudžbi.

Slika 18. OPG Plazibat

Izvor: <https://hr.polomap.com/en/dugopolje/11850>

Dračanica je lokva smještena na sjevernom dijelu Dugopolja, nalazi se u neposrednoj blizini GZ Podi te važi za jednu od najljepših lokacija odabrane destinacije. Prenamjena područja Dračanice u park novi je projekt Općine Dugopolje čiji je cilj potpuno sačuvati izvorni izgled lokve. Područje oko same lokve osmišljeno je kao izletišta oplemenjeno mnogobrojnim biljnim vrstama, ponajviše stablima koji će posjetiteljima pružati prirodni hlad u vrijeme ljetnih mjeseci. Također, postavljene su i klupe, roštilj, trim staza te igračke za najmlađe. U sklopu drugog projekta- "Biraj biciklu", postavljen je i terminal s običnim i električnim biciklima na ovom području. Ovdje se održavaju brojna druženja, natjecanja, jednako kao i Dugopolje Beerfest.

5. Metodologija

S ciljem kvalitetnog nadopunjavanja i unapređenja ponude i aktivnosti u djelatnosti ruralnog turizma Općine Dugopolje, provest će se istraživanje posjećenosti turista u Općinu Dugopolje, analizirati će se strateški dokumenti razvoja općine i izraditi swot analiza. Istraživanje je provedeno za tri uzastopne godine i to 2019, 2020 i 2021 godinu. Podaci su analizirani iz podataka turističke zajednice Općine Dugopolje. Analizirani su parametri broja turista koji su posjetili destinaciju, udio domaćih i stranih turista te prosječno trajanje boravka u destinaciji. Za analizu unutarnjih i vanjskih čimbenika koji utječu na poslovanje provedena je SWOT analiza. Njome će biti prikazana snaga, slabosti, prilike i prijetnje za područje Općine Dugopolje gledano s aspekta turističke destinacije. Osim toga, napravljena je TOWS matrica kao podvarijanta SWOT analize koja služi za definiranje marketinške strategije.

Sukladno važećem strateškom dokumentu jedan od ciljeva strategije razvoja Dugopolja je poticanje razvoja turizma koji će očuvati postojeća prirodna i kulturna dobra te povijesne i tradicijske vrijednosti. povezujući produktivnost upravljanja te stvarajući poticajno okruženje, a sve u cilju podizanja kvalitete života u vidu podrške u dijelu školstva, zdravstva i socijalne skrbi, promicanjem poduzetništva, poljoprivrede, turizma i ruralnog turizma te kulturnim i sportsko – rekreativnim sadržajima. Općina planira ostvariti navedenu viziju kroz strateške ciljeve: ostvarenjem konkurentnog i održivog gospodarstva, unapređenjem infrastrukture i unapređenjem kvalitete života i razvojem društvene zajednice na načelima kohezije i uključenosti.

6. Rezultati

6.1. Dosadašnja posjećenost

Tablica 1. Dolasci i noćenja turista u Dugopolju u 2019., 2020. i 2021. godini

Godina	Vrsta turista	Broj turista	Broj noćenja u destinaciji	Prosječno trajanje boravka (u danima)	Udio noćenja	Udio broj turista
2019.	Domaći	3.717	5.394	1,47	8,13%	8,10%
	Strani	42.183	60.931	1,45	91,87%	91,90%
	Ukupno:	45.900	66.325	1,45	100,00%	100,00%
2020.	Domaći	902	1.943	2,25%	38,17%	19,42%
	Strani	1.461	8.062	5,53%	61,83%	80,58%
	Ukupno:	2.363	10.005	4,31	100,00%	100,00%
2021.	Domaći	206	559	2,71	5,47%	13,83%
	Strani	1.283	9.658	7,53	94,53%	86,17%
	Ukupno:	1.489	10.217	6,86	100,00%	100,00%

Izvor: Turistička zajednica općine Dugopolje (11.8.2022.)

U Tablici 1. prikazani su dolasci i noćenja domaćih i stranih turista na području Dugopolja u 2019., 2020. i 2021. godini. Iz prikazanih podataka vidljiva je velika razlika u broju turista i njihovoj posjećenosti. Vidljivo je koliko je pandemija Covid utjecala na turistička kretanja. U 2019. Godini ukupno je stiglo 45.900 turista, od čega je stranih bilo 91,90%, a preostalih 8,10% domaćih turista. Ostvareno je 66.325 noćenja, od čega su 91,87% noćenja ostvarili strani turisti, a preostalih 8,13% domaći turisti. Prosječno trajanje boravka iznosilo je 1,45 dana. Budući da je riječ o pred pandemijskoj godini i godini kada je hotel Katarina još bio otvoren, broj turista je znatno viši nego li u dvjema narednim godinama.

U 2020. godini broj domaćih turista iznosio je 902 (38,17%), dok je 1.461 (61,83%) stranih turista posjetilo Dugopolje. Što se tiče broja ostvarenih noćenja, strani turisti ostvarili su 8.062 (80,58%) noćenja, dok su domaći turisti sudjelovali sa 1.943 (19,42%) noćenja. Prosječno trajanje boravka iznosilo je 4,31 dana. Budući da je virus COVID-19 u ovom periodu bio u punoj snazi i ostavio velike posljedice na domaći, ali i svjetski turizam, vidljive su velike oscilacije u odnosu na 2019. godinu.

U nastavku tablice prikazani su podaci o broju domaćih i stranih turista i broju ostvarenih noćenja u destinaciji za 2021. godinu. Na području odabrane destinacije u 2021. g. boravilo je 1.283 (86,17%) stranih te 206 (13,83%) domaćih turista. Što se tiče broja ostvarenih noćenja, domaći turisti ostvarili su 559 (5,47%), a strani 9.658

(94,53%) noćenja. Domaći su prosječno boravili 2,71, a strani 7,53 dana. U prosjeku, prosječno trajanje boravka za 2021. godinu u Dugopolju iznosilo je 6,86 dana.

Tablica 2. 10 najbrojnih država turista u Dugopolju u 2019. godini

Država	Broj turista	Broj noćenja u destinaciji	Udio turista	Udio noćenja
Španjolska	9.228	11.446	20,10%	17,26%
Kina	6.595	7.077	14,37%	10,67%
Japan	5.139	5.391	11,20%	8,13%
Tajvan, Kina	4.884	4.960	10,64%	7,48%
Hrvatska	3.717	5.394	8,10%	8,13%
Koreja, Republika	3.743	3.772	8,15%	5,69%
Francuska	1.787	3.524	3,89%	5,31%
Tajland	1.331	1.447	2,90%	2,18%
SAD	1.020	1.768	2,22%	2,67%
Ujedinjeno Kraljevstvo	843	4.071	1,84%	6,14%
Strani turisti:	38.287	48.850	83,41%	73,66
Domaći turisti:	5.394	3.717	8,13%	8,10%
UKUPNO:	66.325	45.900	100,00%	100,00%

Izvor: Turistička zajednica općine Dugopolje (11.8.2022.)

U Tablici 2. prikazani su broj turista i broj ostvarenih noćenja za 10 najbrojnih država turista na području Općine Dugopolje u 2019. godini. Najbrojniji su bili turisti iz Španjolske, čak njih 9.228 (20,10%), potom iz Kine(14,37%), a najmanje brojni od navedenih bili su turisti iz Ujedinjenog Kraljevstva (1,84%). Najveći broj noćenja u 2019. godini ostvarili su također turisti iz Španjolske sa 11.446 noćenja odnosno 17,26%, dok su najmanji broj noćenja ostvarili turisti sa Tajlanda sa 1.447 noćenja tj. 2,18%.

Tablica 3. 10 najbrojnijih država turista u Dugopolju u 2020. godini

Država	Broj turista	Broj noćenja u destinaciji	Udio broj turista	Udio noćenja	Prosječno trajanje boravka (u danima)
Njemačka	331	2.840	33,4%	39,1%	8,58
Ujedinjeno Kraljevstvo	108	899	10,9%	12,4%	8,32
Bosna i Hercegovina	50	771	5,04%	10,6%	15,42
Poljska	53	670	5,35%	9,2%	12,64
Belgija	67	550	6,8%	7,6%	8,21
Francuska	80	537	8,1%	7,4%	6,71
Slovenija	156	282	15,7%	3,9%	1,81
Švicarska	73	271	7,4%	3,7%	3,76
Nizozemska	33	232	3,3%	3,2%	7,03
Danska	40	220	4,0%	3,0%	5,50
Ukupno:	991	7.272	100,00%	100,00%	7,8

Izvor: Turistička zajednica općine Dugopolje (11.8.2022.)

Tablica 3. prikazuje broj turista i broj ostvarenih noćenja u destinaciji za 10 najbrojnijih država turista u Dugopolju u 2020. godini. Najveći broj turista stigao je iz Njemačke (331, tj. 33,4%), potom Ujedinjenog Kraljevstva (108, tj. 10,9%), a najmanje iz Nizozemske (33, tj. 3,3%) i Danske (40, tj. 4,0%). Najveći broj noćenja ostvarili su također turisti iz Njemačke (2.840, tj. 39,1%), a najmanji turisti iz Danske (220, tj. 3,0%). Što se tiče trajanja boravka, on je prosječno iznosio 7,8 dana. Najveći broj dana u Dugopolju proveli su turisti iz Bosne i Hercegovine, u prosjeku su boravili oko 15 dana te turisti iz Poljske koji su boravili prosječno 12 dana u općini.

Tablica 4. 10 najbrojnih država turista u Dugopolju u 2021. godini

Država	Broj turista	Broj noćenja u destinaciji	Udio broj turista	Udio noćenja	Prosječno trajanje boravka (u danima)
Njemačka	490	4.324	44,5%	49,7%	8,82
Francuska	140	996	12,7%	11,5%	7,11
Nizozemska	138	907	12,5%	10,4%	6,57
Poljska	74	620	6,7%	7,1%	8,38
Belgija	56	511	5,1%	5,9%	9,12

Austrija	58	414	5,3%	4,8%	7,14
Ujedinjeno Kraljevstvo	61	388	5,5%	4,5%	6,36
Danska	32	249	2,9%	2,9%	7,78
Bosna i Hercegovina	18	145	1,6%	1,7%	8,06
Češka	34	141	3,1%	1,6%	4,15
Ukupno:	1.101	8.695	100,00%	100,00%	7,53

Izvor: Turistička zajednica općine Dugopolje (11.8.2022.)

Tablica 4. prikazuje broj turista i broj ostvarenih noćenja u destinaciji za 2021. godinu. Najveći broj turista stigao je iz Njemačke (490, tj. 44,5%), potom iz Francuske (140, tj. 12,7%) i Nizozemske (138, 12,5%). Najmanji broj turista stigao je iz Bosne i Hercegovine (18, tj. 1,6%), potom iz Danske (32, tj. 2,9%) i Češke (34, tj. 3,1%). Najveći broj noćenja u destinaciji ostvarili su također turisti iz Njemačke (4.324, tj. 49,7%), Francuske (996, tj. 11,5%) i Nizozemske (907, tj. 10,4%). Najmanji broj noćenja u destinaciji ostvarili su turisti iz Češke (141, tj. 1,6%) te Bosne i Hercegovine (145, tj. 1,7%). Prosječno su najduže boravili turisti iz Belgije (9,12 dana), potom iz Njemačke (8,82 dana) te Poljske (8,38 dana). Najkraće su boravili turisti iz Češke (4,15 dana) i Ujedinjenog Kraljevstva (6,36 dana). U konačnici, prosječno trajanje boravka stranih turista na području općine Dugopolje u 2021. godini iznosilo je 7,53 dana.

Sumarno, može se reći da je znatno veća posjećenost bila u 2019. godini te da dvije godina iza toga broj dolazaka i boravka u destinaciji je značajno pao zbog pandemije Covid-19. U 2019. godini najveća posjećenost bila je od strane turista iz Španjolske, Kine i Japana dok turisti iz tih zemalja nisu vidljivi u 2020. i 2021. godini. Tih godina najveći priljev turista je iz europskih zemalja u kojima prednjači Njemačka, Francuska te Nizozemska. Prosječno trajanje boravka turista u destinaciji iznosilo je 7,5 dana.

6.2. SWOT analiza

SWOT analiza jedan je od najčešće korištenih alata, ona je sredstvo koje pomaže prepoznati, otkriti i utvrditi ključne čimbenike razvoja, potencijale za razvoj, kao i ograničenja u razvoju, u ovom slučaju razvoju Općine Dugopolje. Koristi se za analizu unutarnjih i/ili vanjskih čimbenika koji djeluju na poslovanje poslovnog subjekta/ destinacije (Cerjak, 2018.). Njome se prikazuju snage (S- strengths), slabosti (W- weaknesses), prilike (O-opportunities) i prijetnje (threats) određene pojave ili situacije. U kontekstu vremena, snage i slabosti odraz su utjecaja prošlosti na sadašnjost, dok su prilike i prijetnje odraz prošlosti i sadašnjosti na budućnost. U

ovom slučaju, SWOT analiza će biti prikazana za područje općine Dugopolje promatrane kao destinacije.

Sukladno SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) analizi identificirane su slijedeće snage, slabosti, prilike i prijetnje, koja se odnose na turizam Općine Dugopolje (Tablica 5).

Tablica 5. SWOT analiza

SNAGE (strengths)	SLABOSTI (weaknesses)
<ul style="list-style-type: none"> - povoljan geografski položaj <ul style="list-style-type: none"> - povoljna klima - blizina većih turističkih odredišta (Split, Trogir, Omiš) <ul style="list-style-type: none"> - mlado stanovništvo - razvijene prometnice - bogata prirodna i kulturna baština <ul style="list-style-type: none"> - tradicija i običaji - kvaliteta življenja - očuvani prirodni resursi <ul style="list-style-type: none"> - arheološki lokaliteti - razvijena infrastruktura <ul style="list-style-type: none"> - špilja Vranjača - Sportski centar "Hrvatski vitezovi" - atraktivnost gospodarske zone Podi <ul style="list-style-type: none"> - postojeća sportska infrastruktura - Mosor, postojeće planinarske staze na istom <ul style="list-style-type: none"> - biciklističke staze - pješačke staze - izletište Dračanica, pecanje 	<ul style="list-style-type: none"> - needucirano stanovništvo o specifičnim oblicima turizma - nedostatak kvalificiranog kadra - neiskorištene prirodne i klimatske blagodati <ul style="list-style-type: none"> - odljev visokoobrazovanih - nedovoljna uključenost kulturno-povijesne baštine u turističku ponudu - neiskorištenost postojećih sadržaja i infrastrukture - nedovoljno razvijena turistička ponuda <ul style="list-style-type: none"> - nedostatak kulturnih i zabavnih sadržaja
<p style="text-align: center;">PRILIKE (opportunities)</p> <ul style="list-style-type: none"> - fondovi za financiranje projekata - turistički potencijal prostora - otvaranje novih radnih mjesta - razvoj obrazovnog sustava - rastući interes javnosti za specifičnim oblicima turizma <ul style="list-style-type: none"> - očuvanje i obnova krajobraza - ulaganje u očuvanje kulturno-povijesne baštine - aktivni odmor (biciklizam, planinarenje, pješačenje) <ul style="list-style-type: none"> - EuroVelo 8 ruta - blizina aerodroma 	<p style="text-align: center;">PRIJETNJE (threats)</p> <ul style="list-style-type: none"> - devastiranje okoliša <ul style="list-style-type: none"> - komunalni nered - zagađivanje prirodnih resursa <ul style="list-style-type: none"> - nepovoljne migracije - trajni gubitak tala - prekomjerno iskorištavanje prirodnih i kulturnih resursa

<ul style="list-style-type: none"> - proširenje postojeće i oblikovanje nove turističke ponude <ul style="list-style-type: none"> - rad na prepoznatljivosti destinacije - nacionalne mjere razvoja turizma i turističke infrastrukture - e-marketing i digitalno oglašavanje - proizvodnja visokokvalitetnih proizvoda <ul style="list-style-type: none"> - plasman domaćih proizvoda - radionice u Narodnoj knjižnici <ul style="list-style-type: none"> - folklor, KUD Pleter - projekt "Biraj biciklu" 	
--	--

U SWOT analizi možemo vidjeti da je znatno veći broj snaga i prilika za razvoj destinacije u odnosu na slabosti i prijetnje. Glavne snage su bogata prirodna i kulturna baština, tradicija i običaji, očuvani prirodni resursi te brojne prilike za sportsko-rekreativne sadržaje. Glavne prilike vidljive su u turističkom potencijalu prostora, ulaganju u očuvanje kulturne baštine, prolazak EuroVelo 8 rute tim prostorom što pogoduje samom razvoju cikloturizma uz već postojeće biciklističke staze na području Općine, planina Mosor koja također posjeduje dobro označene planinarske staze i raznolikost biljnih vrsta što u konačnici pruža mogućnost za razvoj planinarenja, ali i wellnesa koji će ih spojiti u novu cjelinu. Proširenje postojeće i oblikovanje novih turističkih ponuda, rad na prepoznatljivosti destinacije i prirodni resursi poslužiti će u oblikovanju novih turističkih atrakcija koji će destinaciji pomoći na način da joj pruže potrebnu prepoznatljivost na tržištu uz očuvanje autentičnosti iste.

Od slabosti ističu se neiskorištene prirodne i klimatske blagodati, slaba iskorištenost postojećih sadržaja i infrastrukture, dok se glavne prijetnje odnose na devastaciju okoliša i zagađenje prirodnih resursa.

6.3. TOWS matrica

TOWS matrica je varijanta SWOT analize koja služi za definiranje marketinške strategije. Božac (2008.) navodi da TOWS matrica predstavlja sredstvo za olakšavanje povezivanja vanjskog i unutarnjeg okruženja i formulaciju strategija.

Tablica 6. Prikaz TOWS matrice

TOWS	SNAGE (S)	SLABOSTI (W)
PRIILIKE (O)	S-O strategija: Maxi-Maxi Korištenje snaga da bi se iskoristile prilike	W-O strategija: Mini-Maxi Prevladavanje slabosti da bi se iskoristile prilike
PRIJETNJE (T)	S-T strategija: Maxi-Mini	W-T strategija: Mini-Mini

	Korištenje snaga da bi se suočili s prijetnjama	Prevladavanje slabosti da bi se obranili od prijetnji ili ih izbjegli
--	---	---

S-O strategija: Maxi-Maxi

Otvaranje novih radnih mjesta pruža priliku mladom stanovništvu ovog područja za dokazivanjem.

Razvijene prometnice pružaju mogućnost još većem razvoju cikloturizma i EuroVelo 8 ruti.

Arheološki lokaliteti, sportski sadržaji, špilja Vranjača biti će ključni za proširenje postojeće turističke ponude.

Prirodni resursi koristiti će u e-marketingu i digitalnom oglašavanju Općine Dugopolje.

Povoljan geografski položaj, jednako kao i povoljna klima, poslužit će za iskorištenje turističkog potencijala prostora te će u konačnici omogućiti cjelogodišnje provođenje turizma.

Bogata prirodna i kulturna baština biti će bitne pri radu na prepoznatljivosti destinacije.

W-O strategija: Mini-Maxi

Razvoj obrazovnog sustava koristiti će za upoznavanje needuciranog stanovništva sa specifičnim oblicima turizma te će se smanjiti kadar nekvalificiranih.

Proširenje postojeće i oblikovanje nove ponude riješiti će problem nedovoljno razvijene turističke ponude.

Otvaranje novih radnih mjesta spriječiti će ili barem ublažiti postotak odljeva visokoobrazovanih.

Očuvanje i obnova krajobraza te ulaganje u očuvanje kulturne i povijesne baštine riješiti će trenutni problem s nedovoljnom uključenosti kulturno povijesne baštine u turističku ponudu.

S-T strategija: Maxi-Mini

Mlado stanovništvo, kvaliteta življenja i razvijena infrastruktura spriječiti će nepovoljne migracije.

W-T strategija: Mini-Mini

Edukacijom stanovništva o specifičnim oblicima turizma i vrijednosti kulturno-povijesne baštine, kao i osvješćivanjem o važnosti održavanja prirodnih resursa,

spriječit će se problemi devastiranja okoliša, komunalnog nereda i zagađivanja samih resursa. Zajednički trud i rad donijet će rezultat koji će biti na dobrobit svima, kako domaćem stanovništvu, tako i turistima.

Slika 19. Digitalni marketing

Izvor: <https://marketingfancier.com/digitalni-marketing-mediji/>

7. Smjernice za dopunu sadržaja i atraktivnost destinacije

Kako bi povećali atraktivnost destinacije kreirani su izleti koji koriste sve postojeće prirodne i kulturne resurse te turističke atrakcije na odabranom prostoru. U njih su inkorporirani sportsko-rekreacijski sadržaji, tako da se svaki dan pruža poseban doživljaj s jedne strane, a boravak u destinaciji se odvija na aktivan i zanimljiv način kreirajući ukupan doživljaj destinacije. Kreirani su izleti u trajanju od 1, 3 i 7 dana.

Ciljana populacija za provedbu ovog projekta su mlade do osobe srednje životne dobi (20- 50 godina). Dakle, tu pripadaju obitelji s djecom, parovi, ali i svi oni koji žele pobjeći od gradske gužve i buke s ciljem odmora. Preduvjeti koji su potrebni za provedbu su prvenstveno edukacija i upoznavanje lokalnog stanovništva sa selektivnim oblicima turizma, osiguravanje novčanih sredstava i proširenje ponude. Suradnja bi uključivala Općinu Dugopolje, OPG Dodoju, OPG Plazibat te ostale manje OPG-ove s područja općine, Turističku zajednicu općine Dugopolje i Splitsko-dalmatinsku županiju. Iznajmljivači i OPG-ovi s područja općine bi surađivali na način da se gostima svakodnevno, ili ovisno o njihovim željama i potrebama, dostavlja svježa hrana uzgojena na ekološki način na području Dugopolja. Veliku ulogu u ovom projektu imati će i novootvoreni Centar "Skrivena Dalmacija", uz čije postojanje će posjetitelji dobiti sažeti prikaz čitave turističke ponude s područja Dalmatinske zagore. Izvori financiranja uključuju Općinu Dugopolje i Turističku zajednicu općine Dugopolje.

Jednodnevni izlet- Novi dvori Zagore

Ciljana populacija: 40+ godina

Ciljevi izleta

- pješačko-planinarska tura na planinu Mosor
- običi geomorfološki spomenik prirode, špilju Vranjaču
- objed u lokalnom restoranu
- upoznati se s tradicijom ovog kraja; vidjeti narodnu nošnju i nakit, tradicionalna glazbala
- poslušati i pogledati pripreme KUD-a Pleter
- posjet crkvi sv. Mihovila

Plan izleta

- okupljanje u 08:45 i polazak autobusom u Kotlenice u 09:00
- penjanje na Mosor u 09:30 i odmor na planini
- spuštanje s Mosora u 12:00 i posjet špilji Vranjači
- 13:00 povratak u Dugopolje
- 13:30 ručak u konobi Dodoja, kušanje tradicionalnih jela
- 15:30 odlazak u Narodnu knjižnicu- etnografska i arheološka zbirka

- 16:30 poslušati i uživo pogledati kako se KUD Pleter priprema za smotre i natjecanja (*kolo i pisme* iz Dugopolja)
- 17:15 prošetati do crkve sv. Mihovila
- predviđeni povratak oko 18 sati

Opis izleta

1. Mosor je planina duga 25 km, predstavlja prirodnu granicu s najvišom dalmatinskom planinom Biokovo. Usprkos tome što nije među najvišim planinama na Jadranskoj obali, Mosor ima druge benefite koji privlače brojne planinare, primjerice prekrasan planinarski dom i nekoliko skloništa, dobro označene i obilježene staze te nekoliko izvora vode. S Mosora se pruža veličanstven pogled prema moru i otocima, ali i urbanim područjima- Split, Solin, Trogir, Kaštela, itd. Mosor je od velikog prirodnog, ali i sentimentalnog značaja za sve stanovnike Dugopolja. U prošlom stoljeću služio je za ispašu stoke velikom broju stanovnika, berbu mahovine, smilja i drugih ljekovitih biljaka. Zahvaljujući Mosoru, njegovom prostranstvu i blagodatima, stanovništvo Dugopolja je nekad prehranjivalo svoje obitelji. U sklopu izleta, tj. općenito ovog projekta, na Mosoru će se uz rekreaciju održavati i prezentacije o autohtonom bilju ovog područja te njegovim blagodatima.
2. Špilja Vranjača smještena je u podnožju središnjeg dijela Mosora, s njegove sjeverne strane. 1963. godine zaštićena je Zakonom o zaštiti prirode te je proglašena geomorfološkim spomenikom prirode. Uređeni okoliš, borova šuma, brojni sigasti ukrasi i čista priroda razlozi su zbog kojih je Vranjača atraktivna u svako doba godine.
3. Objed na seoskom domaćinstvu "Zmajevi"- degustacija specijaliteta Dalmatinske zagore (domaći pršut i sir, kruh ispod peke, teleće pečenje, janjetina s ražnja).
4. Vidjeti fizičke predmete koji prikazuju nekadašnji način života stanovništva ovog područja. Narodna knjižnica ima ključnu ulogu u očuvanju i prezentiranju etnografskih i arheoloških eksponata vezanih uz lokalnu povijest Dugopolja. Izloženi su narodna nošnja, nakit, tradicionalna glazbala. Slobodan ulaz.

Slika 20. Tradicijsko dugopoljsko ruho za muškarce

Izvor: Zbornik radova općine Dugopolje (M.Balić)

5. KUD Pleter zaslužan je za organizaciju većine manifestacija na području Općine, a posebno je poznat po međunarodnom folklornom susretu "Ljepota u kamenu kamenitom" koji se održava u srpnju svake godine. Neopisivo iskustvo je uživo čuti i vidjeti *pisme i kolo iz Dugopolja* koji se prenose s koljena na koljeno te su prisutni dugi niz godina.
6. Crkva sv. Mihovila (nova) sagrađena je 1938. godine, nacrt je izradio arhitekt Emilio Ciciliani. To je kamena građevina duga 35, široka 19 i visoka 15 metara. Građena je od klesanog bijelog kamena u obliku latinskog križa. Ima 2 zvonika, visine 33 metra, s kamenim završnim piramidama. Posvećena je sv. Mihovilu Arkandelu, čiji se blagdan slavi 29. rujna te se na taj dan obilježava dan Općine Dugopolje.

Slika 21. Crkva sv. Mihovila

Izvor: <https://crkva-sv-mihovila-arkandela>

Trodnevni izlet- Rimskim putevima

Ciljana populacija: 20-40 godina

Ciljevi izleta

- pobliže upoznati Dugopolje
- posjetiti Klis, Split, Solin i Omiš
- vidjeti antičke ostatke
- rekreirati se u zaštićenom području
- kušati izvorne specijalitete ovog podneblja

Plan izleta

1. dan - Dugopolje

- "Nordic walking" i posjetiti Rimsku cestu
- prošetati do Kraljeve peći
- posjetiti kapelicu Gospe u dnu polja
- objed u lokalnom restoranu
- biciklističkom stazom do Balića duba, poslušati legendu
- nastavak biciklističkom stazom do Dračanice (wellness, pećanje, odmor u prirodi)
- smještaj u kući za odmor
- večera
- prezentacija starih igara (kaskala, piljaka, itd.)
- noćenje

Slika 22. Kapelica Gospe u dnu polja

Izvor: <https://sakralna-bastina-dugopolje>

2. dan- Split i Solin

- okupljanje u 08:45 na Trgu domovinske zahvalnosti
- polazak u 09:00 autobusom iz Dugopolja
- dolazak u 09:15 u Klis
- odlazak u etno-agro park Stella Croatica
- odlazak na Klišku tvrđavu u 11:00
- u 13:00 ručak u lokalnom restoranu
- polazak u Solin u 15:00
- u 15:15 obilazak antičke Salone
- u 16:00 posjet Gašpinoj mlinici i kava u lokalnom kafiću
- u 17:30 polazak u Split
- u 18:00 rekreacija u park- šumi Marjan (šetnja, wellness, biciklizam, tenis, rolanje)
- posjet crkvi sv. Jere
- povratak u smještaj
- večera
- noćenje

Slika 23. Etno-agro park Stella croatica

Izvor: <https://stella-croatica-etno-selo>

3. dan- Omiš

- polazak u 08:30
- dolazak u Omiš u 09:15
- odlazak na Forticu
- posjet spomeniku Mile Gojsalić
- u 13:00 odlazak u Radmanove mlinice
- u 13:30 ručak- lokalni specijaliteti
- 14:30 rafting, zipline, slobodno penjanje, vožnja kanuom
- u 18:00 povratak u Omiš
- posjet Mirabeli uz čaroban zalazak sunca
- u 19:30 povratak u Dugopolje

- večera

Opis izleta

1. Kapelica Gospe u dnu polja nalazi se uz cestu Dugopolje-Klis-Kurtovići. Sagrađena je 1923. godine te je posvećena Gospinom pohođenju. Duga je 4,20 m i široka 3,5 m.
2. Balića dub je višestoljetni hrast koji se smjestio uz sami rub dugopoljskog polja, a skriva predaju o Vilama s Mosora. Naime, legenda govori kako su Vile s Mosora na Miholjdan (sv. Kirjak) strijeljale mladiće i djevojke na ovom mjestu dok su oni plesali kolo. Narodnu pjesmu o Vilama zapisao je don Ivan Čulin, a ona glasi ovako:

*Zbor zborile vile u Mosoru
Na Ljubljanu, na vr'u visoku.
Među sobom one govore:
"Već odavna nismo ustrilile
Mlada momka il kršne divojke."*

...

*Sletit ćemo dubu na ogranke
S ogranaka postriljati momke,
Kršne momke i lipe divojke.
Tu nam eto zgone i prigode,
Jerbo ni'ko neće pomisliti,
Da mi vile nji' smo ustrilile;
Svak će mislit da se posvadili,
Među sobom rad' cura pobili.*

...

*Dan za danom eto Mijeljdana
I derneka pokraj polja ravna,
Pokraj polja sela Dugopolja.*

3. Stella Croatica je tradicionalno obiteljsko imanje na području Klisa. Sastoji se od tvornice gdje se ručno proizvode slastice, botaničke zbirke, mediteranskog vrta, konobe, muzeja masline i trgovine. Moguća je degustacija različitih vrsta domaćih delicija, jednako kao i nagrađivanih maslinovih ulja, u autentičnom okruženju. Masline, vino, svježi sirevi i domaći suhomesnati proizvodi dio su njihovog stalnog asortimana.
4. Kliška tvrđava poznata je kao jedna od najistaknutijih utvrda u Hrvatskoj, spominje se još od 5. stoljeća, no svoju slavu najviše postiže u doba turskih ratova. Petar Kružić, nekadašnji kapetan utvrde, desetljećima se sa svojim uskocima uspješno odupirao pokušajima turskih osvajača zahvaljujući

iznimnom strateškom položaju ove utvrde. Na području tvrđave raste 16 endemskih vrsta biljaka; jadranski sijedac, dalmatinski oštrolist, dalmatinski žutilovak, dalmatinska perunika, modri lasinj, piramidalni zvončić, ljekovita kadulja, dalmatinski buhač, itd. Tvrđava je otvorena za posjetitelje svaki dan od 08:30 do 20:30h, a cijena ulaznice za odrasle iznosi 75 kuna, dok je cijena za djecu (do 15 godina) 20 kuna.

5. Arheološki lokalitet *Salona* nalazi se unutar Solina, udaljen 6 km od Splita. Salona je antička metropola rimske provincije Dalmacije, a prvotno je bila obalno uporište i luka ilirskih Delmata. Prva značajnija iskapanja na ovom području proveo je don Frane Bulić krajem 19. stoljeća.

Slika 24. Antička Salona

Izvor: <https://getbybus.com/hr/blog/posjet-saloni/>

6. Marjan je brdo uzvišeno iznad Splita, poluotok i park šuma smještena na zapadnom dijelu grada. Najviši vrh brda iznosi 178 metara (Telegrin), Marjan je dug oko 3,5 km i širok oko 1,5 km. Pošumljavanje Marjana započelo je 1852. godine na Židovskom groblju, a samo groblje danas važi za jedno od najstarijih u svijetu i sadrži oko 700 starih grobova koji su proglašeni spomenikom prve kategorije. 1964. godine proglašen je park-šumom i zaštićen Zakonom o zaštiti prirode Republike Hrvatske. Na Marjanu su smješteni brojni sakralni objekti, Institut za oceanografiju i ribarstvo, Prirodoslovni muzej, zoološki vrt, Meteorološki opservatorij, vila Dalmacija, kao i Mediteranski institut za istraživanje života. Postoje dvije opcije šetnje na Marjanu; prva je šetnja sjevernim dijelom Marjana, a druga je šetnja južnim obroncima Marjana. Šetnja obično započinje na Marjanskim vratima ili na prvoj vidilici. Šetnja, trčanje, rolanje i vožnja biciklima omiljena su razbibriga Splićana. Na Marjanu su smještene brojne plaže i uvale, od kojih su svakako najpoznatije Bene, Kašjuni, Zvončac, Obojena i Ježinac.

Slika 25. Marjan

Izvor: <https://visitsplit.com/en/5123/day-of-marjan-2021>

7. Crkva sv. Jere srednjovjekovna je građevina iz 15. stoljeća, te je zaštićena kao kulturno dobro. Smještena je na južnim obroncima Marjana uz okomitu liticu. U unutrašnjosti iste nalazi se gotički križni svod, a ornamenti su renesansnog stila. Pokraj same crkvice, uz stijenu, smještena je i pustinjačka špilja koja je poznata kao oratorij sv. Cirijaka.
8. Fortica (Starigrad) je tvrđava smještena na visini od 303 metra Omiške Dinare. S Fortice se pruža prekrasan pogled na grad Omiš, otoke, kanjon Cetine i Poljica. Tvrđava je sagrađena u 15. stoljeću, s ciljem da služi kao sklonište od Turaka.
9. Mila Gojsalić poznata je kao hrvatska mučenica i junakinja. Podrijetlom je iz Kostanja, sela u Zagori, a živjela je u doba borbi između Poljičke republike i Turaka. 1530. godine, turski Ahmed-paša okupio je vojsku te je odlučio osvojiti Poljica. Mila je silovana u šatoru Ahmed-paše, a u zoru je ušla u skladište turskog baruta i zapalila ga. U tom činu poginula je zajedno sa pašom i mnogobrojnim turskim vojnicima. Zahvaljujući Milinom potezu, Turci su se prepali, a Poljičani su iskoristili priliku, napali ih te ih uspješno porazili.
10. Radmanove mlinice su izletišta smješteno na 6 km od samog Omiša. U ponudi su rafting, zip-line, slobodno penjanje, vožnja kanuom i kupanje na riječnoj plaži. Također, u bogatom zelenilu smješten je i tradicionalni restoran čija je ponuda sastavljena od domaćih riječnih specijaliteta (žabe, jegulje, pastrva, i itd.), kao i neizostavnog domaćeg soparnika i kruha ispod peke.

Slika 26. Radmanove mlinice

Izvor: <https://www.facebook.com/radmanovemliniceomis/>

11. Utvrda Mirabela (Peovica) smještena je iznad omiškog starog grada na visini od 200 metara. Izgrađena je još u 13. stoljeću te je služila kao promatračnica neprijatelja, najčešće Mlečana. Danas se sastoji od 4 kata i turističkog vidikovca s kojeg se pruža pogled na stari dio Omiša, Brački kanal i Duće.

Slika 27. Tvrđava Peovica

Izvor: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Peovica>

Sedmodnevni izlet- Provincija Dalmacija

Ciljana populacija: 20-40 godina

Ciljevi izleta

- posjetiti Split, Klis, K.Lukšić, Trogir, Čiovo, Makarsku, Omiš
- obići kulturne spomenike na ovom području

- posjetiti skywalk na Biokovu
- rekreirati se u prirodi
- upoznati Dugopolje, kulturu i običaje
- probati lokalne specijalitete

Plan izleta

- 1. dan- Trogir, biciklističkom stazom do Čiova, noćenje u Villa Šoulavy
- 2. dan- Kaštel Lukšić, odlazak u Split, noćenje
- 3. dan- odlazak u Makarsku, Biokovo
- 4. dan- Omiš, Radmanove mlinice
- 5. dan- Split, obilazak Dioklecijanove palače, noćenje
- 6. dan- Klis, odlazak u Dugopolje na trekking, noćenje
- 7. dan- obilazak Dugopolja; paintball, odlazak na brdo Orgus

Opis izleta

1. Odlazak u Trogir, povijesni grad na obali, osnovan u III. st. prije Krista od strane grčkih kolonista s otoka Visa. Njegovu jezgru sačinjavaju dvorac i kula okruženi zidinama. Trogirska katedrala (Katedrala sv. Lovre) znana je kao najznačajniji kulturni spomenik, a portal njezinih zapadnih vrata izradio je majstor Radovan. Stari dio Trogira pod zaštitom je UNESCO-a, dok je Kaštel Kamerlengo (kula) zaštićeno kulturno dobro.
2. Gospe od Prizidnica je svetište Majke Božje u mjestu Slatine na otoku Čiovo. Svetište i crkva osnovani su u 16. stoljeću od strane poljičkih svećenika glagoljaša. Udaljena je od Trogira 12 kilometara.
3. Kaštel Vitturi smješten je u Kaštel Lukšiću, a izgrađen je u 15. stoljeću od strane dva brata plemića- Nikole i Jerolima Vitturija. Izgradili su ga s primarnim ciljem da se oni i njihovi nasljednici mogu zakloniti od Turaka. Iako je nekoć bio dom obitelji Vitturi, nakon Drugog svjetskog rata biva prenamijenjen u osnovnu i poljoprivrednu školu te dječje odmaralište. Danas su u njemu smješteni Muzej grada Kaštela i Turistička zajednica grada Kaštela.

Slika 28. Kaštel Vitturi

Izvor: <https://dvorac-vitturi>

4. Galerija Meštrović u Splitu muzej je utemeljen 1952. godine u palači Ivana Meštrovića- hrvatskog kipara, arhitekta i književnika. Unutar iste su izložene 192 skulpture, 583 crteža, 4 slike i 291 arhitektonski nacrt iz doba 1898.-1961. godine.

Slika 29. Galerija Meštrović

Izvor: <https://mestrovic.hr/galerija-mestrovic/>

5. Biokovo je planina koja razdvaja Jadran i Zagoru, sjeverni dio planine proglašen je Parkom prirode 1981. godine. Najviši vrh je sv. Jure koji se nalazi na 1762 metra visine, te je treći najviši planinski vrh u Hrvatskoj. Što se tiče biljnog svijeta, dominiraju ilirsko-mediteransko biljne vrste. Na Biokovu je zabilježeno preko 40 endemskih vrsta, jedna od njih je i patuljasto zvonice (*Edraianthus pumilio*) koje raste većinom na visini od 1400 do 1700 metara, u pukotinama i rasjeklinama u stijenama. Životinjski svijet je, jednako kao i biljni, osebujan i raznolik te sadrži veliki broj endemskih vrsta. Dinarski voluhar (*Dinaromys bogdanovi*) je endem i reliktni dinarskog krškog ekosustava, strogo zaštićena i kvalifikacijska vrsta za Naturu 2000.
6. Skywalk Biokovo, tj. Vidikovac Nebeska šetnica (Slika 30.) nalazi se na predjelu Ravna vlaška, na visini od 1288 metara iznad mora. Vidikovac je polukružnog oblika i promjer mu iznosi 8,5 metara. Plato vidikovca je dimenzija 23 x 3 metra, a s istog se pruža predivan pogled na more i otoke.

Slika 30. Skywalk Biokovo

Izvor: <https://pp-biokovo.hr/hr/skywalk-biokovo>

7. Dioklecijanova palača je antička građevina cara Dioklecijana u Splitu, sagrađena oko 300. godine, a car je u njoj boravio od povlačenja s vlasti (305. g.) do smrti (316.g.). Jedan je od najbolje sačuvanih spomenika rimskog graditeljstva u svijetu, ostaci palače čine povijesnu jezgru Splita te se nalaze pod zaštitom UNESCO-a od 1979. godine. Po kompoziciji nosi elemente carske vile, helenističkog grada i utvrđenog vojnog logora (*castrum*).

Slika 31. Dioklecijanova palača

Izvor: <https://www.lzmk.hr/39-izdanja/natuknice/317-dioklecijanova-palaca>

8. Katedrala sv. Duje smještena je u kompleksu Dioklecijanove palače, na Peristilu, a važi za najstariju katedralu na svijetu. Izgrađena je u 4. stoljeću kao mauzolej cara Dioklecijana, dok je gradnja zvonika u gotičkom stilu započela sredinom 13. i trajala do sredine 16. stoljeća. Moguće je penjanje na zvonik odakle se pruža panoramski pogled na Split.

8. Zaključak

Dugopolje, tj. odabrana destinacija, idealna je destinacija za spoj ruralnog turizma i sportske rekreacije. Razvoju istog pogoduju klima, prometni položaj, prirodna i kulturna baština, relativna blizina mora, lokalni eno- gastro specijaliteti, Eurovelo ruta 8, športski centar "Hrvatski vitezovi", izletišta Dračanica, jednako kao i planina Mosor na čijem je podnožju sama destinacija i smještena. Kako bi potencijal u potpunosti bio iskorišten na najbolji mogući način, potrebno je proširiti ponudu, informirati domaće stanovništvo o selektivnim oblicima turizma te podići kapacitet lokalnih zajednica za izradu razvojnih projekata. Dobra promocija putem e-marketinga te edukacija i osposobljavanje lokalnog stanovništva odigrati će ključnu ulogu u ovom projektu. U ruralnom turizmu, na zadovoljstvo i cjelokupni dojam turista u velikom postotku utječu ljubaznost domaćina na gospodarstvu, stoga će i to biti jedan od ključnih čimbenika koji će doprinijeti što većoj posjećenosti i interesu šire populacije. Turisti će imati priliku jahati, biciklirati, šetati, planinariti, obilaziti kulturne i povijesne spomenike ovog kraja, uživati u gastronomiji, itd. Sami potencijal je velik, stoga je istog potrebno iskoristiti u potpunosti.

Slika 32. Logo- Posjetite Dugopolje

Izvor: <https://visitdugopolje.com/>

9. Literatura

1. **Andrijašević, M. (2010.)** Kineziološka rekreacija, sveučilišni priručnik. Sveučilište u Zagrebu, Kineziološki fakultet.
2. **Bartoluci, M. (2013.)** Upravljanje razvojem turizma i poduzetništva. Školska knjiga, Zagreb.
3. **Bartoluci, M., Hendija, Z., Petračić, M. (2016.)** Pretpostavke održivoga razvoja ruralnoga turizma u kontinentalnoj Hrvatskoj. *Acta Economica et Turistica*, 1(6), 141-157.
4. **Božac, G.M. (2008.)** SWOT analiza i TOWS matrica- sličnosti i razlike. *Economic research- Ekonomska istraživanja*, 2 (1), 1-14.
5. **Caput-Jogunica, R. (2021.)** Sportska rekreacija u ruralnom turizmu- radni nastavni materijal. Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet.
6. **Cerjak, M. (2017.)** Ruralni turizam. Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet. Zavod za marketing u poljoprivredi, Zagreb.
7. **Cerjak, M. (2018.)** Marketing u ruralnom turizmu. Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet. Zavod za marketing u poljoprivredi, Zagreb.
8. **Čelan, D. (2001.)** Dugopolje. Zbornik radova općine Dugopolje- SV.1, str. 680-681. LINK R., Zagreb.
9. **Demonja, D. (2012.)** Baština i tradicija u oblikovanju turističke ponude na ruralnom prostoru Hrvatske. *Podravina: časopis za geografska i povijesna istraživanja*, Vol. 11 No. 21. str. 205-218. Koprivnica.
10. **Gabrić, G. (2001.)** Dugopolje. Zbornik radova općine Dugopolje- SV.1, str. 47-51. LINK R., Zagreb.
11. **Gavrilă-Paven, I., Bârsan, M.C., Dogaruc, L-D. (2015.)** Advantages and Limits for Tourism Development in Rural Area (Case Study Ampoi and MureuValleys)". *Procedia Economics and Finance*, 32, 1050-1059.
12. **Horwath HTL (2009.)** Strategija razvoja ruralnog turizma Splitsko-dalmatinske županije. Konačni izvještaj.
13. **Jon, D. (2004.)** Ruralni turizam u funkciji oživljavanja hrvatskih seoskih prostora. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet.
14. **Ružić, E. (2009.)** Ruralni turizam. Ustanova za cjeloživotno učenje Magistra, Pula.

15. **Ružić, P. (2012.)** Analiza posebnosti i percepcije ruralnog turizma Istre. Ekonomska misao i praksa, Vol. 21. No. 1. Institut za poljoprivredu i turizam Poreč, Hrvatska.
16. **Šiber, D. (2018.)** Uloga i značaj sportsko-rekreacijskih sadržaja u proširenju turističke ponude na području Slavonije i Baranje 2018.
17. **Škorić i Bartoluci (2004.)** Menadžment u sportu i turizmu. Sveučilište u Zagrebu, Kineziološki fakultet. Zagreb

Izvori s interneta:

1. **Općina Dugopolje** (<https://dugopolje.hr/>)
2. **Splitsko-dalmatinska županija** (<https://www.dalmacija.hr/>)
3. **Visit Dugopolje** (<https://visitdugopolje.com/>)

Popis slika

Slika 1. Ruralni turizam, seoski turizam i agroturizam	4
Slika 2. Koncept ruralnog turizma	5
Slika 3. Olimp- mjesto održavanja Olimpijskih igara	7
Slika 4. Finale Svjetskog prvenstva u nogometu 2018.g.	7
Slika 5. Prikaz Dugopolja na karti	9
Slika 6. "Velika nagrada Dugopolja"	11
Slika 7. EuroVelo 8 ruta	11
Slika 8. Stadion "Hrvatski vitezovi"	12
Slika 9. Rafting na Cetini	13
Slika 10. Turisti u vožnji kočijom kroz Dugopolje	14
Slika 11. Unutrašnjost špilje Vranjače	15
Slika 12. Špilja Vranjača izvana	16
Slika 13. Kraljeva peć	16
Slika 14. Rimska cesta	17
Slika 15. Mosor i dugopoljsko polje	18
Slika 16. Radionica o narodnoj nošnji	18
Slika 17. Članovi KUD-a Pleter u narodnoj nošnji	19
Slika 18. Centar za posjetitelje "Skrivena Dalmacija"	20
Slika 18. OPG Plazibat	21
Slika 19. Digitalni marketing	30
Slika 20. Tradicijsko dugopoljsko ruho za muškarce	33
Slika 21. Crkva sv. Mihovila	33
Slika 22. Kapelica Gospe u dnu polja	34
Slika 23. Etno-agro park Stella croatica	35
Slika 24. Antička Salona	37
Slika 25. Marjan	38
Slika 26. Radmanove mlinice	39
Slika 27. Tvrđava Peovica	39
Slika 28. Kaštel Vitturi	40
Slika 29. Galerija Meštrović	41
Slika 30. Skywalk Biokovo	42
Slika 31. Dioklecijanova palača	42
Slika 32. Logo- Posjetite Dugopolje	43

Popis tablica

Tablica 1. Dolasci i noćenja turista u Dugopolju u 2019., 2020. i 2021. godini	23
Tablica 2. 10 najbrojnih država turista u Dugopolju u 2019. godini	24
Tablica 3. 10 najbrojnijih država turista u Dugopolju u 2020. godini	25
Tablica 4. 10 najbrojnih država turista u Dugopolju u 2021. godini	25
Tablica 5. SWOT analiza	27
Tablica 6. Prikaz TOWS matrice	28

Životopis

Mia Balić rođena je 8. siječnja 1999. godine u Splitu. Završila je Prirodoslovnu školu u Splitu, a istu je pohađala u periodu od 2013. do 2017. godine. Služi se engleskim jezikom na B2 razini- samostalni korisnik u razumijevanju, govoru i pisanju te talijanskim jezikom na A2 razini-temeljni korisnik u razumijevanju, govoru i pisanju. Poznaje rad u MS office paketu te se istim dobro služi. U sklopu studija 3 godine je volontirala kao student tutor, a za vrijeme istog sudjelovala je i u nekoliko edukacija i konferencija (Škola poduzetnosti, Agro startup, Slavonika). Od hobija izdvaja fotografiranje i bavljenje različitim sportskim aktivnostima (plivanje, trčanje, biciklizam).

Posjeduje vozačku dozvolu B kategorije.